

Diane
Broeckhoven

Naspel

*Een leven
in letters*

P E L C K M A N S

*Eenvoud is niet het kenmerk van de beginner.
Het is het duur bevochten stempel van de meester.
Het is de lauwerkrans van de ouderdom.*
—Godfried Bomans

*I have a deeply hidden and inarticulate desire for
something beyond the daily life.*
—Virginia Woolf

Proloog

Op 20 november 2001 overleed mijn vader, ruim drie maanden voor hij tachtig zou worden en nauwelijks een halfjaar nadat hij de diagnose kanker had gekregen. Tien dagen na zijn eerste chemokuur, die hij moedig doorstond, gaf hij onverwacht de geest. Naast de schok en het verdriet was er ook berusting en acceptatie. Mensen van bijna tachtig sterven nu eenmaal.

Nu ik zelf een mens van pas tachtig ben, denk ik daar iets genuanceerder over. Ik zing, dans, huil, lach en bewonder nog volop en sta open voor al het nieuwe op mijn pad, maar in alles wat ik in deze levensfase beleef, is het einde verweven. Het valt niet meer te ontkennen dat de dood altijd om het hoekje meekijkt. Het tij kan ieder moment keren, mijn levensdraad kan van de ene minuut op de andere rafels vertonen of bruusk worden doorgeknipt. Het besef van eindigheid is mijn drijfveer geworden om de tijd die me nog rest gulzig en heel bewust te beleven. Ik laat me daarbij graag omringen door liefdevolle mensen van alle geaardheden, leeftijden, rangen of standen.

In mijn verbeelding is de Dood nog altijd de in een zwarte pij gehulde man met de zeis die als een schim in de verte voorbisluipt, die onverwacht opduikt achter gordijnen

of in de buurt van witte ziekenhuisbedden rondwaart. Als zijn taak volbracht is, nemen de engelen, die ons ten paradijze zullen begeleiden, het van hem over. *In paradisum*. Dit kinderlijke beeld is tegelijk beangstigend en geruststellend. Nu de generatie van mijn ouders bijna helemaal is uitgestorven, is de mijne aan de beurt. Dat is confronterend en soms doodeng. Maar het is een grote zekerheid te weten dat niemand zijn lot ontloopt, zoals de ijlings naar Ispahaan vluchtende tuinman uit het gedicht ‘De tuinman en de dood’ van de Perzische dichter Hafez ons nog altijd duidelijk maakt. Mijn generatie leerde dit gedicht verplicht uit het hoofd op de middelbare school en ik kan nog altijd hele stukken citeren. De betekenis van de versregels dringt de laatste tijd dieper en dieper tot me door.

*‘Vanmorgen ijlt mijn tuinman, wit van schrik,
Mijn woning in. “Heer, heer, één ogenblik,*

*Ginds in de rooshof snoeide ik loot na loot,
Toen keek ik achter me, daar stond de Dood.”’*

In een poging de man met de zeis te ontlopen, galoppeert de tuinman op het paard van zijn meester spoorslags naar Ispahaan. Maar dat is buiten de waard gerekend, zo blijkt uit de woorden die de Dood later op de dag tegen de meester van de tuinman spreekt:

*‘Ik was verrast,
Toen ik ’s morgens hier nog stil aan ’t werk zag staan,
Die ik ’s avonds halen moest in Ispahaan.’*

De dood, onze uiteindelijke bestemming, valt niet te omzeilen. We kunnen hooguit proberen om het leven te accepteren en om te worden wie we eigenlijk zijn. Tot het bitterzoete einde.

Het kost jaren om tot dit inzicht te komen. Dat leidde uiteindelijk tot een bloemlezing van persoonlijke en intieme verhalen die een ode zijn aan het leven. Aan mijn leven.

Er schemert veel afscheid en nostalgie tussen de regels van dit boek, maar de prille lente blijft voelbaar in de winter, de sporen van de zomer en de herfst zijn nog niet geheel uitgewist. En omdat ik al vanaf mijn kinderjaren gefascineerd ben door de zesentwintig letters van het alfabet, waar alles mee gezegd, geschreven en uitgedrukt kan worden, heb ik de bespiegelingen in dit memoir alfabetisch gerangschikt. Ik neem u mee van A tot Z door het woordenboek van mijn leven, door een leven in letters...

ABC

Na twee schooljaren in de fröbel- of papklas, waar ik leerde prikken en binnen de lijntjes kleuren, waar ik uit volle borst ‘één-twee-drie-vier, hoedje van papier’ meezong met een zelfgevouwen steek van krantenpapier op mijn hoofd, maakte ik de grote overstap naar het eerste studiejaar.

Mère Antoine zwaaide er de scepter en ik vermoed dat ze zich er nooit van bewust is geweest hoe verwonderd ik de nieuwe wereld betrad die ze voor me ontsloot.

Geduldig leerde ze haar pupillen alle letters van het alfabet, weliswaar niet in alfabetische volgorde maar altijd met het leesplankje in de aanslag. Van aap-noot-zeef-muur-voet-neus tot en met hok-bok-kous. We dreunden letters en woorden in koor op, begeleid door het droge getik van de stok waarmee ze op het bord werden aangewezen.

Vervolgens leerden we die letters schrijven: eerst krassend met een griffel op een lei, later met een potlood in een kladschrift van gerecycleerd papier waarin je nog echte houtsplinters aantrof, nog later met de kroontjespen in ons nette schrift. De kern van de letters, het lijfje zeg maar, werd tussen twee evenwijdige lijntjes gevat en de uitlopers naar boven en naar beneden liepen precies tot aan het boven- en onderlijntje en geen halve millimeter verder. Het was een dagtaak om dat allemaal onder de knie te krijgen.

Ik viel in dat schooljaar van de ene verbazing in de andere terwijl ik me gaandeweg alle letters eigen maakte. Ze zouden voor de rest van mijn leven mijn werkmateriaal en mijn schatkist worden. Ik ontdekte dat je alles onder woorden kon brengen, dat je alles kon zeggen, schrijven en uitdrukken wat je zag, voelde en beleefde als je die zesentwintig parels eigen had gemaakt. Van een zeurderig kind dat vaak ziek was of op zijn minst nooit lekker in haar vel zat, bloeide ik in de eerste klas op tot een opgewekt en leergierig meisje dat, zij het nog onbewust en sluimerend, haar roeping gevonden had. Als Mère Antoine in rode inkt met sierlijke letters ‘puik’ in mijn schoonschrift schreef, en dat deed ze bij ongeveer iedere schrijfoefening, overviel me een gevoel van ongekende vreugde. Niet alleen vanwege het compliment op zich, maar misschien nog meer vanwege het woord zelf. *Puik*. Het leek op buik, waardoor het zacht en warm klonk, het smaakte als een marsepeinen aardappeltje op mijn tong. Woorden hadden een kleur, een smaak, een geur voor me en dat hebben ze nog altijd. Van *Kees* op mijn leesplankje dacht ik lange tijd dat het een synoniem was voor kaas. Daardoor vond ik het geen fijn woord, want ik lustte geen kaas. Pas veel later, bij het lezen van het onovertroffen *Kees de jongen* van Theo Thijssen, begreep ik dat het de meest Hollandse aller jongensnamen was. Ik verzamelde vreemde en opmerkelijke woorden zoals ik sigarenbandjes en heiligenprentjes verzamelde.

Een puur geluksgevoel besloep me in de tweede klas bij Juffrouw Michiels, die ons weer nieuwe leerstof bijbracht en tussen de bedrijven door met kordate hand onze losse melktanden trok. Die gooide ze gewoon in de prullenmand, want de tandenfee bestond nog niet. Bij wijze van

huiswerk moesten we een taaloefening maken met tien zinnnetjes waarin het woord 'vis' voorkwam. In te leveren in schoonschrift, zonder vlekken of vegen. Sommige van mijn klasgenootjes zuchtten en steunden bij het vooruitzicht, maar ik wreef me bij wijze van spreken verlekkerd in de handen. Eerst noteerde ik mijn zinnen in potlood in mijn kladschrift/cahier de brouillon van de Zaaier, met die onvergetelijke quote op de kaft: 'Wij zaaien om te maaïen'.

De vis zwemt. Moeder bakt vis. Vader vangt een vis. Terwijl ik nadacht, mijn letters en woorden vormgaf en een mislukt woord weer uitgumde met de zachte helft van mijn dubbelzijdige Olifantgum, stond mijn moeder te strijken aan de andere kant van de eetkamertafel. Een strijkplank bezaten wij niet: er werden twee houten balken uit de smalle kant van de tafel getrokken waarop een plank werd gelegd met daarop een vaalbruine strijkdeken. Als we veel visite hadden, werd de tafel verlengd met diezelfde plank, die een *rallonge* heette.

Mijn tien zinnen waren genoteerd. Na het eten zou ik ze in mijn nette schrift overschrijven. Toen ik daarmee wilde beginnen, met kroontjespen en inktpot in de aanslag, kreeg ik plots een ingeving. Als ik die zinnen in een bepaalde volgorde zette, zou er een soort verhaaltje ontstaan. Van chronologie had ik nog nooit gehoord, maar het kwam erop neer dat de vis eerst in de zee zwom, daarna door vader werd gevangen, door moeder werd gebakken en lekker werd gevonden door de kinderen. Dat laatste was een dichterlijke vrijheid, want net als van kaas gruwelde ik ook van vis. Daarna werd de pan afgewassen, door moeder uiteraard, en ging vader een nieuwe vis vangen. De kinderen, die An en Jan heetten, benadrukten nogmaals in eenlettergrepige woorden hoe het hen gesmaakt had.

Nadat ik de tien zinnen achter elkaar had geschikt, was ik me er plots scherp van bewust dat ik een verhaal had geschreven over een vis en niet zomaar tien losse vissenzinnen op een kluitje. Ik ervaaarde het als pure magie.

Juffrouw Michiels vond mijn kleine vissengeschiedenis niet *pui*k maar *u*itmuntend, een woord met een geurtje dat ik associeerde met haar Kingpepermuntjesadem.

Afwezige vader

Mijn vader overleed na een kort ziekbed vrij onverwacht in het jaar 2001. Ik mag hem dus inmiddels een afwezige vader noemen. Dat was hij bij leven zeker niet: ik had een goede band met hem, we waren zelfs op dezelfde dag jarig. Twee handen op één buik volgens mijn moeder. Die vertrouwensband veroorzaakte bij haar vlaagjes van jaloezie en was waarschijnlijk een van de oorzaken van onze soms vertroebelde moeder-dochterrelatie.

De laatste tijd duikt mijn vader vaak op in mijn dromen. Hij speelt geen prominente rol, hij geeft geen licht en hij verkondigt geen grote boodschappen. Meestal is hij een jongere versie van de vader die ik me van zijn laatste jaren herinner, die onopvallend tussen andere gasten aan een tafel zit of op de achtergrond passeert. Vaak draagt hij een pardessus en een gleufhoed, zoals op de oude zwart-witfoto's met een kartelrandje uit de familiealbums. Soms heeft hij een sigaret tussen wijs- en middelvinger, al is de herinnering aan zijn kettingroken mettertijd vervaagd. Als zijn blik de mijne kruist in zo'n droom, herken ik onze onuitgesproken verstandhouding. Het is goed zo, lijkt hij te zeggen. En hij heeft gelijk. Wij hebben geen *issues* meer, zoals mijn kinderen dat noemen. Die hebben we wel gehad. Uitgepraat of opgelost werden ze nooit echt, op wat

gelijkhebberig geschreeuw na tijdens een dispuut. Onze opblaaierende ruzies bleken meestal strobrandjes te zijn die snel weer geblust waren. Na zijn dood zijn alle restanten van meningsverschillen tussen ons opgelost of uitgedoofd. Hij mag er zijn zoals hij was, ook al is hij er niet meer.

Na zijn overlijden, op 20 november 2001, waardoor hij op een haar na de invoering van de euro miste, waar hij als man van de cijfers zo naar had uitgekeken, hadden wij de handen vol aan onze rouwende en rebelse moeder. Het kostte ons, drie uitgeputte vijfenzestigplus kinderen, al onze energie om haar dagelijkse leven tijdens de veertien jaren dat ze hem overleefde in goede banen te helpen leiden. Haar grillen sussen en haar eisen inwilligen leken altijd prioriteit te hebben op het rouwen om onze vader, die in de hemelen was en daardoor minder hoorbaar aandacht vroeg dan zij.

Na haar dood op 27 oktober 2014 kreeg mijn moeder haar boek, mijn moederboek. In *Wat voorafging* (Uitgeverij Vrijdag 2016) ontrafelde ik via onze vervlochten biografieën de onmacht om onze liefde voor elkaar, die er wel degelijk was, uit te drukken en vorm te geven. Het schrijven van dat boek, het verwoorden van alles wat me dwars zat en pijn deed, heeft voor eeuwig schoon schip tussen ons gemaakt. Tijdens zijn leven verdween mijn vader vaak tussen de plooien en dat herhaalde zich na zijn dood. Toch was hij bepaald geen doetje of iemand die zichzelf wegcijferde, maar in combinatie met mijn moeder was hij altijd de minst zichtbare. Nu ik uitgepraat ben met mijn moeder is hij degene die regelmatig van zich laat horen, zowel in mijn nacht- als in dagdromen. Ik negeer hem niet langer.

Angst

‘Dat jij dat durft, zo laat alleen in de trein, zo laat in je eentje over straat.’

Ik hoor het vaak van mijn leeftijdgenoten die ’s avonds hun huis niet meer verlaten. Ik durf dat dus, maar bovenal: ik moet ook wel, want ik ben vooralsnog niet van plan om lezingen en avondlijke uitstapjes op te geven. Godzijdank heb ik nog nooit iets vervelends meegemaakt in de grote, boze stad op mijn tochten van het Centraal Station of van een tramhalte naar huis. Op dat gebied draag ik geen trauma’s met me mee. Ik heb wel mijn vaste gebruiksaanwijzing en enkele geheime wapens: geen pepperspray, klauwhamer of aardappelmesje, maar een glimlach en een groet. Het is wonderlijk om te zien hoe mensen die meestal over het hoofd gezien worden van hun stuk kunnen raken door een simpele begroeting. Als een wat louche figuur me aanstaart of me te dicht benadert, zeg ik vriendelijk doch keihard ‘goedenavond’, ondertussen doorstappend zonder mijn tempo te verminderen. Ik ben me er bewust van dat eventuele belagers niet zozeer in mijn lichaam, als wel in mijn handtas geïnteresseerd zijn. Daarom draag ik die in de late uurtjes onder mijn jas, wat een vreemde bult ter hoogte van mijn middel veroorzaakt, maar het zij zo. Niemand zal zich de moeite getroosten eerst mijn jas los te knopen

om aan de buit te raken. Mijn rolkoffertje met boeken, dat me trouw vergezelt op lezingen, maakt een hels lawaai als het over de straatstenen dendert. Dat helpt ook. Iemand benaderen die zoveel geluid produceert zorgt alleen maar voor complicaties. Groepjes hangjongeren die ik in de verte detecteer, vermijd ik en in het laatste stukje van mijn traject, de studentenbuurt waar ik woon, voel ik me veilig. Als ik eenmaal binnen ben in het Begijnhof daalt een vredige stilte over me neer en slaak ik een dankbare zucht, gecombineerd met een schietgebedje... Ik ben weer thuis.

Na een recente lezing in Meise was de bibliothecaresse zo vriendelijk me in het station van Mechelen af te leveren, omdat ze daar zelf in de buurt woont. Qua treinaanbod is dat een makkie: geen overstappen met kans op vertraging, geen desolate perrons met één of twee late reizigers en slechts een kwartiertje verwijderd van mijn eindbestemming: Antwerpen-Centraal. Het sneeuwde voor het eerst dat jaar, maar dankzij een geroutineerde chauffeuse haalde ik met gemak de laatste trein, die nagenoeg leeg was. De sneeuwvlokken dartelden langs de ramen, wat een hypnotiserend effect had. Bijna, maar net niet helemaal, werd ik meegezogen in een verkwikkend slaapje.

Zoals oude dames doen (benevens suikerklontjes en melkcups mee naar huis nemen als ze buitenshuis koffie gaan drinken) begaf ik me ruim op tijd, zeg maar veel te vroeg, naar het balkon van de trein. Daar bevond zich een gezelschap van vijf twintigers met naar mijn schatting Ethiopische of Somalische roots. Mooie lange mannen waren het, met kaarsrechte ruggen en een glanzende huid waarin het blauwige wit van hun ogen oplichtte. Ze waren

druk met elkaar in gesprek in een taal die ik niet begreep en hadden zich bij de verkeerde deur opgesteld om als eersten te kunnen uitstappen. Als geroutineerde reiziger vatte ik post bij de juiste deur. Net nadat we de ondergrondse tunnel in reden op weg naar spoor 22, remde de trein en stopte. Het licht ging uit, de gesprekken verstomden. Plots was het doodstil in de krappe ruimte. Communicatie is niet de grootste vaardigheid van de NMBS, dus moesten we maar raden naar de reden van het oponthoud en vooral naar hoelang het zou duren. Ik kreeg het eerlijk gezegd een beetje benauwd.

‘Wat gebeurt?’ vroeg een van de mannen zich hardop af.

‘U bent oké, madame?’ informeerde een andere.

Voor ik kon antwoorden, sprong het licht weer aan. Maar de trein zette zich nog niet in beweging. We keken elkaar wat schaapachtig aan.

‘U op reis?’ vroeg een van de mannen met een blik op mijn koffertje.

‘Ik heb gewerkt,’ antwoordde ik stoer.

‘Gewerkt? Nu, in de avond? U niet *retired*, pensioen? U beetje oud voor werken?’

Uit alle richtingen werd ik bestookt met vragen. Ik vertelde dat ik een schrijfster ben en dat ik over mijn boeken was gaan praten in een bibliotheek. Dat dat dus werken is voor mij.

‘Echt? U hebt een boek geschreven? Bent u rijk? Beroemd? Hoe heet u?’

Ik ritste mijn koffertje open, haalde lukraak een van mijn boeken tevoorschijn en toonde hen de foto op de achterflap, het ultieme bewijs dat ik het echt was. Verbluft keken ze mij en elkaar aan, alsof ze zich in dezelfde trein als Virginia Woolf of Lady Gaga bevonden. Ondertussen stonden ze allemaal op hun mobiel te tokkelen. Hoe

schrijft u dat? Ze gaven het boek aan elkaar door om mijn naam juist te spellen. Ze googelden. Ze stootten elkaar aan.

‘Maar kijk, yes, zij is een echte schrijfster. Kijk hier, dat is ze. Dat bent u...’

Ze waren in alle staten en konden het nauwelijks geloven: ze stonden op het balkon van de laatste trein naar Antwerpen met een echte schrijfster. Hier, ze staat op Wikipedia, dat ze dat mochten meemaken...

De trein zette zich weer in beweging. Terwijl we het station binnenreden vroeg ik waarom zij eigenlijk nog zo laat op stap waren en waar ze naartoe gingen.

‘Wij op congres in Brussel,’ legde de ene uit. ‘Wij nu naar Breda. Daar wonen wij. Wij broers. Wij familie.’

‘Wij vrienden,’ vulden de anderen aan.

Ik maakte hen er attent op dat de laatste trein naar Breda al lang weg was op dit uur.

‘*No worries*, madame.’ Ze wezen met duimen en wijsvingers naar beneden. ‘Onze auto is in garage, in de grond onder station.’

Op het perron gaven ze me alle vijf een hand en beloofden tegen iedereen te zullen vertellen dat ze met een echte schrijfster in de trein hadden gezeten. En als ze nog wat beter Nederlands kenden, zouden ze allemaal een boek van me lezen. Beloofd.

Vol vertrouwen begaf ik me in de zo goed als uitgestorven stad, met een rare bult ter hoogte van mijn middel, mijn ratelende koffertje achter me aan trekkend en met een extra dosis vertrouwen in de mensheid.